“NISOB AS-SIBYON” – SHE’RIY SHAKLDAGI IKKI TILLI LUG‘ATNING ILK NAMUNASIDIR

Mustafoyeva Gulshona
O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sharq lug‘atchiligi tarixida muhim o‘rin tutgan “Nisob as-Sibyon” asari tahlil qilinadi. Mazkur lug‘at ikki tilda — arabcha va forscha so‘zlarni qamrab olgan bo‘lib, she’riy shaklda tuzilgani bilan lug‘atchilik tarixida o‘ziga xos hodisa hisoblanadi. Asarning tuzilishi, pedagogik ahamiyati hamda o‘rta asrlarda bolalar ta’limida tutgan o‘rni yoritiladi. Shuningdek, “Nisob as-Sibyon” ning Sharqdagi keyingi ikki tilli va qomusiy lug‘atlarga ta’siri ham ko‘rsatib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar. Nisob as-Sibyon, she’riy lug‘at, ikki tilli lug‘at, Sharq lug‘atchiligi, bolalar ta’limi, fors-tojik adabiyoti, arab tili, o‘rta asr lug‘atchiligi

Sharq lug‘atchiligi tarixi qadimiy va boy an’analarga ega. Arab va fors tillarining o‘zaro yaqin ilmiy-madaniy aloqasi o‘rta asrlarda ko‘plab ikki tilli lug‘atlarning yaratilishiga sabab bo‘lgan. Ana shunday yodgorliklardan biri — “Nisob as-Sibyon”, o‘rta asrlarda bolalar uchun yozilgan ilk she’riy ikki tilli lug‘atlardan biridir. Asar o‘quvchilarga arab tilini o‘rganishda yengillik yaratish maqsadida tuzilgan bo‘lib, so‘zlar qofiyali baytlar ko‘rinishida berilgani tufayli eslab qolish jarayoni osonlashgan. Bu holat nafaqat lug‘atchilik, balki pedagogik metodikaning ham rivojlanganidan dalolat beradi. “Nisob as-Sibyon” keyingi asrlarda yaratilgan lug‘at va darsliklar uchun poydevor bo‘lib xizmat qilgan.

Sharq adabiyoti va lug‘atchiligi tarixida ikki tilli lug‘atlar alohida ahamiyatga ega bo‘lgan. Ushbu lug‘atlar arab tilini o‘rganayotgan shogirdlar va o‘rta asrda madaniy muloqot bilan shug‘ullangan kishilar uchun samarali vosita sifatida xizmat qilgan. Shunday asarlardan biri – “Nisob as-Sibyon” asari bo‘lib, u she’riy shaklda yaratilgan ikki tilli lug‘atning ilk namunasi sifatida tarixiy ahamiyatga ega. “Nisob as-Sibyon” she’riy shakldagi ikki tilli lug‘at bo‘lib, arabcha va forscha so‘zlarni birlashtiradi. Bu turdagi lug‘atlar o‘rta asrlarda til o‘rganish va o‘qitishning samarali vositasi hisoblangan. Asar ilk she’riy ikki tilli lug‘at sifatida tarixiy ahamiyatga ega, ya’ni so‘zlarni eslab qolish uchun qofiyali va ritmik shakldan foydalangan. She’riy shakl yodlashni osonlashtiradi va bolalar yoki yangi til o‘rganuvchilar uchun qulay metod hisoblanadi. Har bir arabcha so‘z forscha izoh bilan bir qatorda qofiyali baytlar orqali berilgan, bu esa so‘zlarni tezroq eslab qolishga yordam beradi.

Mazkur asar arabcha so‘zlarni forscha izoh bilan birlashtirib, yodlash jarayonini osonlashtirishga qaratilgan. Har bir arabcha so‘zga mos ravishda qofiyali baytlar orqali izoh berilganligi tufayli o‘quvchilar so‘zlarni tez va samarali yodlay olgan. Ushbu usul nafaqat lug‘atchilik, balki pedagogik metodika sifatida ham o‘rta asrlarda keng qo‘llanilgan. Shuningdek, she’riy shakl o‘quvchilarda tilga qiziqish uyg‘otgan, so‘zlarni eslab qolishni rag‘batlantirgan. “Nisob as-Sibyon” asari Sharqdagi tilshunoslik va lug‘atchilik an’analarini davom ettirgan. Keyingi asrlarda yaratilgan ikki tilli lug‘atlar va she’riy izohli darsliklar aynan ushbu asarga tayangan. Shu jihatdan, u nafaqat ilmiy manba, balki til o‘rganish metodikasi tarixida ham muhim o‘rin tutadi. Asar arab va fors tillarini birlashtirish orqali lingvistik almashinuv va madaniy muloqot jarayonini yengillashtirgan. “Nisob as-Sibyon” keyingi asrlarda yaratilgan ikki tilli lug‘at va darsliklar uchun poydevor bo‘lgan. Misol uchun, Ibn Fityon va Ahmad ibn Faqihning lug‘atlari yoki she’riy izohli asarlari unga tayangan.

Xulosa qilib aytganda, “Nisob as-Sibyon” o‘rta asr Sharq lug‘atchiligi va pedagogikasida noyob va o‘ziga xos asar hisoblanadi. U she’riy shakl va ikki tilli tuzilishi orqali til o‘rganishning samarali vositasi bo‘lib xizmat qilgan va keyingi asrlardagi lug‘atchilik, darslik va pedagogik uslublarga ta’sir ko‘rsatgan. Shu jihatdan, u bugungi kunda ham ilmiy tadqiqotlar va til o‘rganish metodikasi uchun qimmatli manba hisoblanadi. “Nisob as-Sibyon” nafaqat ilmiy va adabiy ahamiyatga ega, balki pedagogik metodik jihatdan ham ilg‘or hisoblanadi. Shu jihatdan, asar

nafaqat lug‘atchilik, balki pedagogik metodika tarixida ham muhim manbadir. Asarning she’riy shakli va ikki tilli tuzilishi uni o‘rta asr Sharq lug‘atchiligi tarixida o‘ziga xos va noyob qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ahmad Farohiy, Nisob as-Sibyon, o‘rta asr arab-fors lug‘ati, Sharq nashrlari.
2. Golden Scripts: Oltin Bitiglar, https://goldenscripts.navoiy-uni.uz
3. Academia.edu, O‘rta asr Sharq lug‘atchiligi va pedagogik an’analar, https://www.academia.edu
4. NamDU, Adabiy tahrir va lug‘atchilik usullari, https://namdu.uz